

K. NOREL

Het recht van de paalkist

In het verleden ligt het heden ...

Als we rondneuzen in de geschiedenis van onze steden zien we, dat hun tegenwoordige toestand vaak al eeuwen geleden bepaald was door hun politieke en economische gesteldheid. Veel steden danken hun opkomst en bestaan aan een enkele lang vergeten gunst, die eens door een Graaf, een Hertog of Stadhouder werd verleend, als ze zich verdienstelijk maakten in vredes- of oorlogstijd.

Ook Enkhuizen is beloond geworden voor het moedig gedrag van zijn burgerij op 21 Mei 1572, toen de Enkhuizers het Spaansche juk hebben afgeworpen. Enkhuizen was de eerste stad van het Noorden, die zich voor den Prins verklaarde. Het was de eerste stad in de Nederlanden, waar de eigen burgers de wet verzetten en de princevlag op de torens heschen. Enkhuizen kreeg als belooning het privilege van de Paalkist.

Wie de Paalkist vandaag aan den dag nog ziet in het Stadhuismuseum te Enkhuizen, vraagt zich af wat voor voorrecht daar wel in schuilen moest. Een groen geverfde houten kist met een gleuf erin waardoor men geld kon werpen. Aan een paal aan 't havenhoofd was ze bevestigd. Maar in die simpele kist is heel wat geld geworpen. In de 17de en 18de eeuw, toen de Zuiderzee de drukst bevaren zee ter wereld was, zijn er kapitalen ingestort. Enkhuizen is van de Paalkist rijk geworden.

In de Paalkist kwam wat wij vuur- en bakengelden zouden noemen. Het privilege hield in, dat Enkhuizen zorgen moest voor de betoning en verlichting van de waterwegen op de Zuiderzee en in de zeegaten van het Marsdiep en het Vlie, en dat de stad ter bestrijding van de kosten, die zij maakte ten behoeve van de scheepvaart van alle schepen een zeker recht mocht heffen. Dat recht was niet te laag. Reeds in de 16de eeuw gold de Paalkist voor een goede geldwinning en toen in de 17de eeuw de scheepvaart zich geweldig uitbreidde, is ze nog veel winstgevender geworden. Dat de Prins van Oranje aan zijn trouwe en wakkere Enkhuizers dit privilege heeft verleend laat zich denken. Wij kunnen ons voorstellen dat Willem van Nassau, in dankbare gedachtenis aan 21 Mei 1572 en kennende de beteekenis van Enkhuizen als forteres der Zuiderzee schreef over „de sonderlinge getrouwigheyt van die van Enchuysen, en de nootwendigheyt om de

selve Stadt tot des gemenes Lants welvaren gesterckt moge worden."

Maar recht verbaasd staan we over een handvest van Philips II van 9 Februari 1573.

„Philips by der gratie Godts Koningh van Castilien.... van den Eylanden Indien ende vasten Lande der Zee Oceane.... Graaf van Hollandt.... Heere van Vrieslandt" brandt daarin los tegen „den Hertoge van Alva met sijnen aenhang, verstoorders van de ghemeene rust, ende als vyanden onsen Landen van Hollandt ende Zeelant tyrannighlijck bekrijgende". Hij leest, behalve Alva, ook Amsterdam duchtig de les, omdat de Amsterdammers „den selve Alva niet alleenlijck alle gunste, hulpe ende bijstandt doen ende bewijzen, maer oock metten selven hem voegende, die wapenen metter daedt aangenomen hebbende, ende als openbare vijanden hen jeghenwoordigh dragende zijn."

Daarom ontnemt Koning Philips aan Amsterdam het paalrecht en geeft dit, op advies van „onse seer lieve beminde Neve ende Ridder van onse Orden de Prince van Orangie" aan Enkhuizen „ten insien van de goede getrouwigheyt ende diensten ons ende den Lande gedaen ende bewesen." Nu moeten wij toch ons hoofd vasthouden. Zijn wij nopens onze vaderlandsche geschiedenis dan recht contrarie ingelicht?

Philips, koning Philips van Spanje, scheldt Alva als verstoorder van de algemeene rust en gispt zijn veldtocht. Maar Philips had Alva immers zelf naar de Nederlanden gezonden om de oproerige gewesten te straffen!

Philips leest Amsterdam de les, omdat het zich aan Alva's zijde hield. Maar Alva's zijde, was toch de Spaansche zijde, de zijde van Philips! Philips verleent gunsten aan Enkhuizen vanwege zijn „goede getrouwigheyt". En Enkhuizen had het eerst en felst gerebelleerd! De tirade over den „seer lieve en beminde" Prins van Oranje doet de deur dicht. Als er één man was, dien Philips haatte, dan was het Willem van Oranje.

En toch gaf Philips een handvest ter bevestiging van het privilege van Prins Willem! De oplossing van het raadsel wordt in het slot van het stuk gevonden. Daar staat „Gegeven tot Delff, by den Koningh, ter relatie van den Stadhouder ende Capiteyn Generael". Die Stadhouder en Kapitein-generaal was Prins Willem. Hij resideerde te Delft.

Het handvest ging uit van de stelling, dat Philips souverain was en dat de opstand niet hem, maar zijn landvoogden gold. Het was ingegeven door denzelfden geest, die het Wilhelmus laat zeggen „den Koning van Hispanje heb ik altijd geëerd."

Maar natuurlijk ging het stuk dwars tegen het willen en bedoelen van den Koning in. Amsterdam berustte niet.

Uit bovenstaande is reeds gebleken dat vóór 1573 Amsterdam de Paalkist had. Zijn aarzeling om zich aan de zijde van den Prins te scharen heeft Amsterdam van dit privilege beroofd. De Amsterdammers zijn er nooit de lieden naar geweest om in een verlies gewillig te berusten. In 1878, onmiddellijk nadat Amsterdam ook naar den Prins was overgegaan, hebben zij een beroep op de Staten van Holland gedaan om de Paalkist weer terug te krijgen. Zij klopten aan doovemans deur. De Staten hebben integendeel het recht van Enkhuizen bevestigd en vastgelegd, dat zij het mochten innen van alle schepen, „soo wel gaende op Amstelredam als tot Enchuysen, Hoorn ofte andere Havenen aenkomende. De stok werd achter de deur gezet voor het geval Amsterdam niet zou toelaten dat Enkhuizen binnen haar wallen de belasting inde. Enkhuizen zou dan de Amsterdamsche schepen op de Zuiderzee of op het Y mogen aanhouden, opbrengen en prijs verklaren en het zou daarbij assistentie ontvangen van de oorlogsschepen der Staten.

Zoo lang de Republiek bestond heeft Enkhuizen het recht van de Paalkist behouden. Na den Franschen tijd is het afgeschaft. Maar als erfenis aan het privilege bleef te Enkhuizen gedurende de geheele 19de eeuw de werkplaats voor het herstel en de vervaardiging van tonnen en bakens. En thans bewaart Enkhuizen aan het privilege van den Prins nog de herinnering, doordat het betonningsmagazijn voor de Zuiderzee er nog gevestigd is en het vaartuig dat de betonning onderhoudt in zijn haven is gestationneerd.